

A magyar tudomány, kutatás és innováció kiváló eredményei

Honismereti kutatómunka

Készítették az „*encsi Vácisok*”:

Szabó Luca Anna (10. B), Csóka Efraim (10. B) ,

Rohály Zágón Ákos (10. A) tanulók

Mentor: Palánczné Sipeki Andrea

Encsi Váci Mihály Gimnázium és Kollégium

Foglalatosságunkkal kapcsolódunk a Magyar Tudományos Akadémia elődjeként működő Magyar Tudós Társaság rendszabásának 4. pontjához, miszerint: „...bármely oklevelet, egyéb emléket és még rejtve lévő kéziratot felkeresvén, a tudományok díszére szolgálándókát köz ismeretre hozza.”

1.A: Lakóhelyünkön, az Abaúj- Hernádvölgye Kistérségben felkutatott kézíratos gyűjtemény (gyűjtemények) bemutatása, ami eddig még nem jelent meg nyomtatásban, valamint a gyűjtemény létrehozójának bemutatása, munkásságának ismertetése

Mi, az Encsi Váci Mihály Gimnázium honismereti gyűjtői, nyomtatásban meg nem jelent kézíratos gyűjtemény felkutatását, valamint egy helytörténész, néprajzi gyűjtő munkásságának, kutatási eredményeinek bemutatását választottuk feladatul. Gyűjtőmunkánk során az iskolavárosunkhoz, Encshez csatolt község, Abaújdevecser „örökös gondnokát”, egykori képviselőt és részönkormányzat vezetőt, Molnárné Juhász Éva nénit kerestük fel. Nem csak azért, mert a segítségünkre lehet, hanem azért is, mert megérdemli, hogy személyét, munkásságát megörökítsük az utókor számára.

Ő a Csoma- hagyaték felkutatója, összegyűjtője, a felső és alsó Csoma- kastély felújításának indítványozója. A felső Csoma- kastély és Gazdatiszti- ház (korábbi Fáy kúria) kiállításanyaga, valamint a Nyulászi- emlékház (tájház) gyűjteménye, társadalmi munkában végzett gyűjtő- kutató, felderítő munkájának az eredménye. Dolgozatunk elején bemutatjuk Molnárné Juhász Évát, a honismereti gyűjtőt, az embert, akinek Abaújdevecser s immár mi is sokat köszönhetünk.

Abaújdevecserben született 1955. november 15-én. Anyai nagyszülei tősgyökeres abaújdevecseriek, édesapja kiskinizsi születésű (Abaúj- Hernádvölgye). Gyermekként iskoláit Abaújdevecserben, majd Encsen végezte. Orosz- angol szakra készült, de a magyar nyelv és irodalom, valamint a történelem is közel állt hozzá. A tanárképzőbe nem, de gazdasági pályára felvették: vállalati tervező- statisztikus és könyvelő végzettséget szerzett.

Az általános iskolában és a gimnáziumi évek alatt „nem volt fogékony a hon- és népismereti gyűjtésre”, de a régi épületek, kastélyok, templomok mindig is vonzották. Az érettségi után a helyi KISZ szervezet ifjúsági klubjában végzett közösségi munka során lesz számára egyre fontosabb, hogy „a rengeteg meglévő eszközt meg kellene őrizni.” 1985 ben az Encssel közös tanácsban tanácsstag lesz, s ekkortól mondja magának: „Próbálj valamit teremteni!” Nagy hatással volt rá a Baktakékről származó Gulyás János tanító úr (1947-től feleségével, Gomba Máriával a település gyermekeit tanítják), kinek személyes példaadása által átélte, hogy

menyire fontos a lakókörnyezet, az iskola, a régi uradalmi épületek, temetők, szokások felkutatása, dokumentálása. Éva néni elmondja, hogy mindig is szeretett a temetőben „kóborolni”, de most már mindent célirányosan tesz.

2015-ben vonult nyugdíjba az abaújdevecseri óvodából, melynek 23 évig volt a gazdasági vezetője. Az óvoda felújításakor találtak rá a padláson az egykori református majd állami általános iskola bútoraira, melyekből a felső Csoma- kastély egyik szobájában iskolatörténeti gyűjteményt alakított ki 2016-ban. A padokról kiderült, hogy 1929- ben készültek. Éva néni 2015-ben jelöli meg gyűjtőmunkája „beindulását”, mondván: „nyugdíjasként van sok időm”, mégis elbeszélése alapján egy folyamatos, lelkes és lelkiismeretes munka rajzolódik ki előttünk. Haladjunk most már mi is célirányosan az életútban, vagyis fókuszáljunk az épületekre, a bennük helyet kapó gyűjteményekre és az emberi történésekre. Az emberére, akié a tárgyi emlék, irat volt és aki ezeket kegyelettel összegyűjtötte.

Mint írtuk, Éva néni kezdetben a kastélyok érdekelték. Az 1980-as években még éltek a felső kastélyban a tulajdonos Csoma család idős leszármazottai. Egy kis szobát béreltek 27 Ft-ért, míg a többi szobákban „Tanács” (1984-ben vonják össze a települést Encessel), orvosi rendelő és szolgálati lakások voltak kialakítva. Az idős Csoma gyerekek fotókat mutattak Éva néninek és meséltek. De kik is voltak a Csomák? Ha emlegetjük a felső kastélyt, akkor alsó is van? ***És mi köze ezekhez a kéziratos gyűjteménynek, gyűjteményeknek?***

Abaújdevecserben négy nemesi család hagyott maga után épített emléket: a Putnoki család (1789- temetőkápolna, ma római katolikus templom), Fáy család (1841- református templom, Fáy kúria, azaz később a felső Csoma- kastélyhoz tartozó gazdatiszti ház), Csoma család (1878- alsó, egykori Putnoki- kastély kibővítése és 1911- felső Csoma- kastély, 1906- református elemi iskola, ma óvoda épülete), Nyulászi család (1936- major, egy hat helyiségből álló cselédház marad meg belőle, ez ma a Nyulászi- ház vagy Tájház). Éva néni honismereti munkássága ezen négy családra összpontosul. (fotók az épületekről kívülről- google drive mappá, mely 3 almappát tartalmaz: https://drive.google.com/drive/folders/1PDbRlWxOgdxLiY7_oa5Yr9U0SHj_btM2?usp=drive_link

Az épületeket bemutató fotók egy része nem 2025 téli gyűjtésünk, hanem mentortanárunk korábbi gyűjtéséből származik)

Ragyolczy Csoma József (1848, Rásony- 1917, Abaújdevecser) történész, heraldikus, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, számos írásával, családtörténeti (Abaúj- Torna Vármegye nemesi családjai), nemzetségi és középkori címereket kutató címertani munkáival (Siebmacher- féle címereskönyv gyűjtemény magyarországi részének pótkötete), ásatásaival (Monaj, Abaújvár, Berki- kút) gazdagította a magyar történelmet feltáró irodalmat. Csergheő

Géza társszerzővel, jó barátjával jelennek meg heraldikai publikációi. Azonban nem minden kutatása lett publikálva. Az *Abaúj- Torna Vármegye nemesi családjainak címerei* laponként, kéziratként lelhetők fel a felső kastély kialakított könyvtárszobájában. A lapok érdekessége, hogy hátoldalukon recepteket találunk a századelőt idéző szép, cirkalmas kézírással. A gyűjtemény 35 címet tartalmaz. Sajnos, csak a másolatokat tudtuk lefotózni, mert az eredeti rajzokat pár nappal érkezésünk előtt Kovács Zsolt Észak- Magyarországi Regionális Igazgató tanulmányozás céljából elvitte. A receptes címerek történetét hallgatva azonban sok mindent megtudtunk a két kastély kapcsolatáról, lakóinak s nem utolsó sorban a receptek történetéről. (fotók:

https://drive.google.com/drive/folders/1XLPDkVUNgcTbSODTWqKIH8SVPXuaE5w?usp=drive_link)

Csoma József 1876-ban megveszi a Putnokiak egykori kastélyát, azt 10 szobásra bővíti, köré pedig egy 3,3 hektáros angolkertet létesít. Kutatásainak elemzését itt végzi, csak annyi időt tölt távol a családtól, amennyit a kutatás igénybe vesz. Egy eset volt csak kivétel, amikor egy éven át (1879- 80) Núbiában maradt. Ennek emlékét őrzi a Núbiában című kötete és ennek egy, a felesége számára kiengesztelésképpen készített útijegyzet szerű változata. (videó: https://drive.google.com/file/d/1dARCFdsTv--oW3GQcRL-GMgXZv-kAAVd/view?usp=drive_link)

Az építkezés irányítója nemzeti Tóth Mihály, akiről kiderült, hogy Éva néni ükapja volt. Ezt a szívmengető és elgondolkodtató történetet a mellékletben elolvashatja a kedves olvasó.

Csoma József 1878. február 26-án, Vaján feleségül veszi Bernáth Margitot. 3 gyermekük született: (1879.10.08.- István, 1880.11.15.-Sarolta, 1885.05.30.- (Borbála) Boróka)

Boróka hozzáment feleségül Elekes Antal huszárhadnagyhoz. 1915-ben megszületett a kislányuk, Rózsika. Antal meghalt, vitézzé avatták. Csoma József hazahozza Zalaegerszegről az alsó kastélyba a lányát és az unokáját. (A felső kastélyt ekkor István fia lakja a családjával, hiszen 1911- ben neki építtette nászajándékként, amikor feleségül vette Bideskúti Teréziát.) Rózsika lánya lesz Evva Margit (1934- 2018), az Abaúj Honismereti és Helytörténeti Egyesület alapító elnöke.

A címeres receptek Evva Margit hagyatékában voltak. Az ő nagymamája, Boróka (Burkuszka) írta rá a recepteket a címerek hátuljára, receptgyűjteménynek álcázva Csoma József tanulmányait. Így mentette meg a rekvirálástól vagy a pusztulástól a gyűjteményt, ugyanis az 1950-es évek légkörét áthatotta a „tönkretenni, ami az uraságé volt” politika. A kommunizmus idején Rózsikát és Margitot senki nem akarta foglalkoztatni. Végül Budapesten

dolgoznak adminisztrátorként. Evva Margit édesapja rádiós volt a 2. világháborúban, ahol eltűnt. Boróka néni az alsó kastélyban maradhat az egyik szobában. Félve, nagy szegénységben él. Az alsó kastélyban óvodát, könyvtárat, konyhát alakítanak ki.

Evva Margit a rendszerváltozás után tér vissza Devecserbe. Éva nénivel azonnal egymásra találnek és megkezdik gyűjtőmunkájukat. (A kommunizmus idején rengeteg irat, könyv, festmény és bútor került széthordásra. A 2. világháború után, 1947-ben könyvégetésre is sor került a Csoma- birtokon. Sokan ekkor vittek haza könyveket.) 1953-ban Csoma László, István fia, több iratot, gyűjteményt és nyomtatásban megjelent kiadványt ajánl fel múzeumok számára. Édesapja már az első világháború előtt is tett ajánlatot és vittek is el dobozokat a kassai múzeumba. A könyvek és a bútorok egy része visszakerül: vagy elmennek érte Éva néniék (pl. a diófa szekrényért és az 1920-as évekből származó ülögarnitúráért), vagy többen visszahozzák a Csoma- hagyatékba tartozó tárgyakat, könyveket, mondván: ezeknek a kastélyban van a helye. De melyik kastélyban is?

A régebbi kastély, az alsó, a mai napig felújításra szorul. Egykori könyvtárának gyönyörű berakásos mennyezetében (fotó: google drive, lásd feljebb) kárt tett az ebédfőző üstből felszálló pára, mivel a kommunizmusban ez a helyiség konyhaként funkcionált. Egykor angolparkja encsi kisiskolások kirándulás célpontja, de a majálisozók is szívesen keresik fel. (fotók: lásd feljebb)

Az újabb, a Csoma István- féle kastély egy pályázat keretében felújításra került, s azóta ***itt gyűjti és rendszerezi időnként diákmunkások segítségével az emlékeket a falu „örökös gondnoka”***. Csoma István gyermekei, Judit néni, azaz Csoma Judit (+1992) és Laci bácsi, azaz Csoma László (+1984) a felső kastély egy kis szobájában éltek, mint írtuk, ezért bért fizettek. Csoma István Klára nevű lányát kitagadta, mert az hozzám ment egy traktorshoz. Csoma István szolgabíró volt Szikszón. Nem vetette meg sem a kártyát, sem a kaszinót. Ifjúként is támogatta édesapja, József, anyagiakkal is, így megengedhette magának az úri életet. *A kastély másik kéziratos gyűjteménye Istváné: **Emlékirataim** és **Úti naplóm** címmel egy **hét kötetes írás** található a felső kastély Csoma- emlékszobájában. *Beleolvasgatva kiderül, hogy nagyon szerette a kellemes hangulatú horvát- magyar és az olasz tengerpartot, a Lidót.* (fotó a még feldolgozatlan kéziratokról: https://drive.google.com/file/d/1k_5WQtM7RkeZilyiwxiKcONW_SQdo6of/view?usp=sharing)*

A felső kastélyban található a már említett iskolatörténeti gyűjteményen túl még egy 9000 kötettel rendelkező könyvtár, a konyha, a nagy vendégszoba (bútorzata az 1930-as évekből való, Kovács tanító néni hagyatéka), a nagyebédlő, a több, mint 200 darabos abaúji szőttes és

keresztszemes gyűjtemény, valamint a Csoma- emlékszoba mellett a Fáy- emlékszoba, melyeknek létrejötté ***Éva néni és segítői munkásságának köszönhető***. Ezekről a mellékletben közlünk videó és képanyagot.

A könyvtárban található több *Csoma Józsefhez tartozó kézirat*, köztük *német nyelvű címerleiratok*, valamint *levelek a címer és családtörténeti munkák megjelentetésével kapcsolatban*. Ezek sem kerültek még feldolgozásra. Az egyikben Csoma József egyik barátja, aki valószínűleg magyar, de mint írja, külföldi neveltetése miatt könnyebb számára, ha német nyelven ír, s amiért elnézést kér, biztosítja Józsefet a Siebmacher-féle címergyűjtemények magyarországi kötetének Németországban élő honfiak által történő megvásárlásáról. A Nürnbergi Könyvkereskedés a lekötellezettje, ezért jelentős árengedményeket tesz és a megvásárolni szándékozók számára a részletfizetés is engedélyezett. (fotók: <https://drive.google.com/drive/folders/15s0wDFX927TAVZ2xL3uHiBtRmo7YlGCy?usp=sharing>)

Éva néni kezdeményezésével hivatalosan is megalakult 2024- ben az abaújdevecseri fiatalok számára a **Devecseri Élettér Egyesület**, melynek tagjai **gyűjtőmunkát végeznek**. A publikált gyűjtésekről a mellékletben osztunk meg képanyagot. **A tárgyi gyűjtések, mint naplók, abaújdevecseri emberek visszaemlékezéseinek kézírásos anyaga, bélyeg, képeslap és újságcikk gyűjtemények, nincsenek még feldolgozva, publikálva.** Felkeltette érdeklődésünket egy neves emberek sírjait dokumentáló fotó és újságcikk gyűjtemény, melyet a néhai néptanító, majd tanfelügyelő, a már említett Gulyás János fia, László készített és hozott el

Éva

néninek.

(fotók: <https://drive.google.com/drive/folders/1sgB9zDzCuTUNmA5-U43FSZ35uxrfC3YO?usp=sharing>)

Az épületek és gyűjteményeik nem tartoznak egyetlen múzeumhoz sem. Sok előírásnak kellene ahhoz megfelelniük, s több, a devecseriek számára kedves dolog elszállításra kerülne. Éva néni most azon munkálkodik, hogy a gyűjtemények bekerüljenek a Vármegyei Értéktárba. Az encsi Önkormányzat felkarolta az ügyet, így megrendezésre került 2024. június 24-én az Abaúji Értékek Napja, melynek utolsó állomása a kastélykertben volt. A Kéktúra útvonal a településen is áthalad, a túrázók számára Éva néniék közös összefogással létrehozták a Kéktúra Pihenőparkot. Egyre több turista tér be megcsodálni a gyűjteményeket, s mondják: „Nem is gondoltuk, hogy itt ilyen is van!”

Egy teljes napot töltöttünk el Abaújdevecserében. Az interjú után megtekintettük a felső kastély szobáit, a gazdatiszti- házat, folyamatosan kérdeztük és hallgattuk adatközlőnket, mini

felvételeket készítettünk a telefonunkkal. Bejártuk a külön bejáratú emlékszobákat, majd a temetőt (itt megkerestük titokzatos kőfejfákat, a Fáy- kriptát, a Csoma- sírboltot és Gulyás János családjának sírját), s kívülről megcsodáltuk az alsó kastélyt is az elvadultan is szép kertjével. Végül felderítettük a Nyulászi- féle házat, azaz a Tájházat.

Ahhoz, hogy a kéziratokról bővebben írassunk, még időre lenne szükségünk, mert elmélyült olvasást igényelnek. A még nem publikált kéziratok kiragadása, csak az azokra való fókuszálás sok érdekes információtól, emberi történetstől fosztott volna meg minket, így a tisztelt olvasó elé tárjuk Molnárné Juhász Éva és elkötelezett társai által összegyűjtött teljes Csoma- és a vele összefüggő hagyatékot. A nyári szünetben mindenképpen visszatérünk, ha nem együtt, akkor egyénileg s elmélyülünk abban, ami a leginkább megfogott minket. Megérintett bennünket a kitagadott Csoma Klára története, akit ollóval távolítottak el a családi fotókról. A kastély ilyenkor hideg, a nagyebédlőt és a konyhát fűtik, viszont nyáron kellemes a hűs szobákban olvasgatni.

Reméljük, hogy felkeltettük a Tisztelt Olvasó érdeklődését a Csoma- hagyaték iránt, s írásunkat olvasva, a képeket nézegetve kicsit családtagnak érzi magát, mint ahogyan éreztük mi is Éva néni hallgatva időutazásunk során az egyes helyszíneken.

Molnárné Juhász Éva megmutatta nekünk, hogy milyen egy tiszta szívű, elkötelezett lokálpatrióta. Köszönjük szépen Éva néni!

Adatközlő: Molnárné Juhász Éva

Lakhely: Abaújdevecser

Foglalkozása: nyugalmazott gazdasági vezető, vállalati tervező- statisztikus, könyvelő, egykori önkormányzati képviselő

Ajánlott irodalom:

Gulyás János (1992): Ragyolczi Csoma József élete és munkássága, Pedagógusok Szakszervezete, Abaújdevecser

Gulyás János (2002): Abaújdevecser története, Pedagógusok Szakszervezete, Abaújdevecser

Molnárné Juhász Éva (2024): Abaújdevecseri örökségünk. In: Szülőföldünk, 2024/42, pp. 114- 117.

Melléklet

Az egykori Putnoki- kastély átépítését irányító mesterről, Tóth Mihályról:

Éva néni a véletlen vagy az isteni gondviselés révén nem csak felmenőjét, hanem annak síremlékét is megtalálta. A temetőben bandukolván többször elhaladt egy fűvel, bozóttal benőtt régi kőfejfa mellett. Egyre inkább foglalkoztatta: jó lenne kiszabadítani, felemelni, megfordítani, megnézni, mi van ráírva. Egyszer hívott segítőket. Kiszabadították, felállították, s a következőt olvasták rajta: „Nemzetes Tóth Mihály. Itt nyugszom. 4 nemzedéken át szolgáltam a Ragyolczi Csoma Családot. 100 évesen szálltam a sírba.” Éva néni anyai ágán mindenki nagyon magas kort él meg. Összesen hat kőfejfát találtak. (fotók:

https://drive.google.com/drive/folders/1v0Kq-Q5knpBONjINfxcU00itveAf_wmj?usp=sharing)

A felső kastély (Csoma István kastélya) helyiségei, gyűjteményei:

Iskolatörténeti gyűjtemény:

https://drive.google.com/file/d/1N5IBK9ztOoTcMKh4W1uNhfuHZhM7CIBt/view?usp=drive_link

Könyvtár:

<https://drive.google.com/file/d/1H3UuEcBSv8zknJAQSfb1u9SszbTPXqbr/view?usp=sharing>

Konyha:

https://drive.google.com/file/d/1ESNQOfM_uFOTCeBrtwM_GpHQ9gW6dUV3/view?usp=sharing

Nagy vendégszoba:

<https://drive.google.com/drive/folders/1zmXHFizyUoB4AgM4Jd-3inuUCt7f-fuI?usp=sharing>

Nagyebédlő:

https://drive.google.com/file/d/1Bob36HLJG6jNliCMSwMzTPr3wg2Z99aD/view?usp=drive_link

Folyosó a szöttesekkel, hímzésekkel:

https://drive.google.com/drive/folders/1J-WwFa-dq9Q7IQ_SqEppmoTv8xzTV_e?usp=sharing

A Fáy- emlékszoba bútorait a Fáy család leszármazottai ajánlották fel (pianínó, tálaló, komód, családi fotók). Pallaghy Barnabás elkészítette a devecseri ág családfáját. 1690- ben Fáy András feleségül vette Putnoki Klárát. Leszármazottjaik 1979- ig éltek a településen. Négy kúriát építenek, ezekből ma már csak egy áll: az 1868-ban épült, később gazdatiszti ház. A ház mellé építteti Csoma József Csoma István kastélyát. Ekkor már a telek Csoma- birtok. A Fáy- uradalom a bőséges gyermekáldás miatt elaprózódik. (Fáy József 13 gyermeke) A gazdatiszti ház bútorzata a századelőt, illetve hálósobája a 30-as éveket idézi. Szinté ezen korszakot tanulmányozhatjuk a Fáy- emlékszoba berendezési tárgyain. A családfa egyik emblemikus alakja Fáy Katóka férjével, vitéz Vendéghe Gézával, a későbbi hadbiztos ezredessel. Fáy Gyula legkisebb lánya volt Kató, aki 1924-ben lett Géza felesége. Mindketten a Fáy- kriptában nyugszanak. (https://drive.google.com/file/d/1zEB_CjOVwbEbmzVdP1B76zQX1nskoCAM/view?usp=sharing)

Gazdatiszti- ház:

<https://drive.google.com/drive/folders/1Z6zMVUvroUhGJwJxB8q8xIPGknXQhjgO?usp=sharing>

1936-ban Nyulászi János bankár megvesz a Csoma- birtokból egy darabot, 230 holdat. Szürkemarhákat tenyészt. A mai Csoma úton alapítja meg majorságát 6 cselédházzal s egy kúriával. A majorságból fennmaradt cselédlakás eredetileg Nyulászi ispánjának a háza volt. Ez a ház ma Abaújdevecser Tájháza. A bútorzatát, a régi paraszti földművelés és háztartás eszközeit abaújdevecseri lakosoktól gyűjtötte össze Éva néni és Bratu Ferenc képviselő. (komódok, karosláda, szátva, kereksguzsaly, köpülő, csuprok, vafazekak, findzsák, ágyvédők, falvédők) A házat az építéskor használt technikával, azaz tehéntrágyából, agyagból készült tapasztással javították, újtották fel. Fehérre mázolt, tőcikes, gerendás ház paraszti bútorzattal, mely a XX. század elejét idézi. (fotók: <https://drive.google.com/drive/folders/1Z6zMVUvroUhGJwJxB8q8xIPGknXQhjgO?usp=sharing>)

A Devecseri Élettér Egyesület gyűjtőinek adatgyűjtésre, tényfeltárára, tárgyak, épületek felkutatására épülő lejegyzett dokumentációi levéltárakba, gyűjtőpályázatok anyagába

kerültek be, de másolatuk a könyvtárban elolvasható (fotók: <https://drive.google.com/drive/folders/1qafLIWR8ycSSaUUmsBGG4SuRjUaT82s6?usp=sharing>).

Születési anyakönyvi kivonatok:

<https://drive.google.com/drive/folders/15yamD2WRnSh9NpKQGZBhM7XmIFbQFLRF?usp=sharing> (familysearch)